

RETROBAT DINS LA MEMÒRIA

Coses del Burundi

Joan perelló

RETROBAT
DINS
LA MEMÒRIA

**Vaig trobar un quadern que havia perdut ,
i quasibé oblidat, escrit al 1980.**

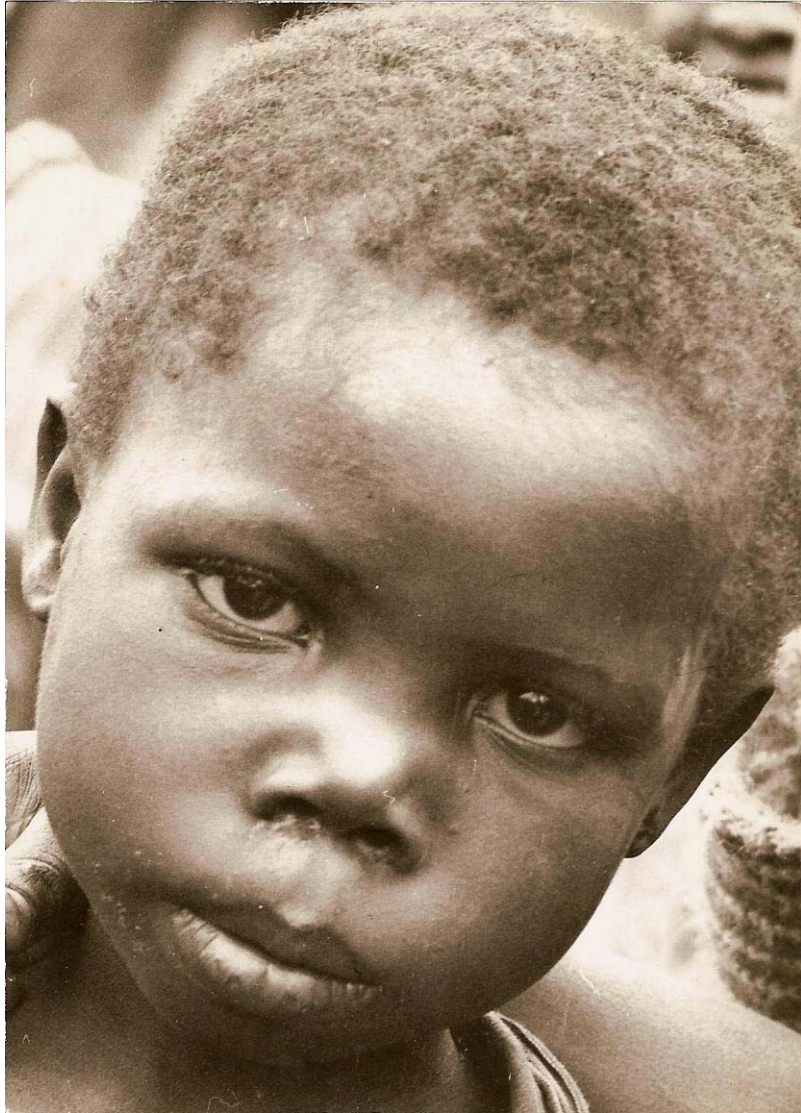
**Ho vaig posar per escrit
i així sortir**

**D'UN QUADERN RETROBAT
Coses del Burundi**

**El vaig mostrar a diferents
amics i amigues,
ho vaig donar a conèixer per “internet”
Els comentaris que m’han arribat
han estat positius.
Això m’ha animat a escriure altres records,
que he retrobat dins
la MEMÒRIA**

**Així ha sortit
RETROBAT DINS LA MEMÒRIA
Coses del Burundi**

Aquí el teniu

BURUNDI

Muyange.- just arràn de **Kayanza**

Gitongo— 40 kms. al Nord de **Gitega**

Nyabiraba.-20 kms. al Sud de **Gitega**

1974-1979

MUYANGE

Vàrem arribar a Burundi, el 6 de setembre. Érem na Fina, que ja hi havia passat un any, n'Andreu, un jove d'Artà que hi venia per a passar-hi tres anys, treballant a les Cooperatives, en Tomeu i jo, capellans de Mallorca, enviats pel Bisbe. A Burundi hi havia mallorquins a les Missions de Gitongo i Nyabiraba, però cap era a esperar-nos a l'aeroport de Bujumbura... Tenien entès que arribaríem el 14 de setembre, just a temps per anar a començar el curs de **kirundi a Muyange**.

Na Fina va conèixer els asturians que eren a l'aeroport. Els asturians, treballaven a la Missió de **Ntita**, que està de camí anant cap a **Nyabiraba**...Fins a Nyabiraba vos podrem dur, però haureu de seure damunt els "paquets", ens digué en Yayo, home simpàtic a més no poder,: **"Estáis hechos unos jebatos...;** ens digué per a saludar-nos.

Recorreguérem Buja, amb ells, que anaven comprant coses diverses, i començaren les sorpreses: aquella gent tota negra, com el carbó, aquells vestits de colorins, aquells “moros” que trobàvem a les botigues... i cotxes. Després de dinar partírem i aviat per la carretera asfaltada començàrem a pujar i amb voltes i més voltes fins al Bugarama, creuer de camins. Per tot verdor de plataners, i de tan en quan cedres i eucaliptus, i per tot, pareixien ombres, homes i dones negres, cap blanc trobàvem, per la vorera de la carretera i davall els plataners. Passàrem per **Gitega**, ells recolliren els correu a l'**Archeveché** i, entrada de fosca, arribàrem a Nyabiraba. Tocs de clàxon i sorpresa d'en Joan i en Cil. **“Serà possible...? Ja sou aquí....”**

El sendemà anàrem a Gitongo, passant abans per l'Archeveché, on dinàrem després d'anar a saludar l'Arquebisbe; Monsenyor **Makarakiza**, bon home, ni hutu ni tutsi, ens digueren: és **muganwa**, el que vol dir, de família reial o noble. A Gitongo, altra sorpresa, hi havia els altres mallorquins i mallorquines. En Miquel P. l'haviem vist a Gitega, on predicava exercicis a “monges”. En Miquel no podia acostar-se per Gitongo, i quasibé, tampoc per Nyabiraba.

A Gitongo, passàrem la segona vetllada del Burundi. Quan al vespre, ja tard, em mostraren el llit i la cambra on havia de dormir i em digueren **“ijoro ryiza”**(bona nit) va començar per a mi el primer “calvari”. No podia dormir-me... tenia unes ganes de “dar del cos” d'allò de no dir, però tenia por de sortir perquè havia vist, durant tot el capvespre, ple de negres el pati de davant el portal de la cambra. No gosava sortir i així vaig passar tota la nit. I ho fou llarga.....

Durant la primera setmana passàrem uns dies a Gitongo i altres a Nyabiraba. Amb en Tomeu tinguérem la ocurrència de preparar un tros de terreny per fer-hi una “pista” per jugar a tennis. “Crèduls...; durant tot un

dia, matí i capvespre, arrabassàrem herbes i llevàrem pedres i aplanàvem la terra, i quasi abastava per la meitat... Suàrem molt...; En Cil feia rialla...**demà l'acabareu**, ens digué... Demà, demà...el sendemà va ploure tot lo sant dia i, al tercer dia, les herbes havien tornat créixer...

El 15 de setembre, ens acompanyaren a **Muyange**, i allà ens deixaren. Hi trobàrem altra gent, italians, un brasileiro, dues espanyoles i altres que arribaren els dies següents. En total vint i cinc.

Muyange era una Casa Gran, que els Pares Blancs tenien al Nord del País: quaranta cambres, dues aules, un menjador, una capella, un gran jardí, una sala d'estar on hi havia cartes, una taula de ping-pong... i altres coses per entretenir. Record el molt que m'agradaren els còmics **Asterix**, en francès. Allà es donava, aleshores, un curs de **kirundi** dos cops a l'any, que durava quatre mesos. Hi havia dos Pares Blancs per a donar les classes, i un Germà, que era l'econòm, home "estret" i antipàtic. Anys després, el trobaren mort, assassinat, devora la caseta del motor de gasoil que generava "llum". El mataren al vespre quan anà a apagar el motor. Quí...? Segurament qualcú que havia estafat amb les compres i les hi tenia promeses...

A Muyange, malgrat hi passàs estones molt agradables, vaig sofrir dos petits "traumes": primer, pel "francès" (el kirundi era el traume per a tothom, era difícil, però ningú en sabia i prest jo vaig començar a agafar qualque cosa), però, el francès... tothom el parlava bé, italians i espanyols i brasileiros i filipins.... I jo no en sabia. El primer dia vaig anar a la capella de bon matí i el Pare Gober em demanà que presidís la missa. Li vaig respondre: "no puc...no sé francès..."

L'altre, fou el menjar. El belgues són de tan poc gust...; sempre patates bollides, poca sal i gens d'oli. I al vespre, devers les 7, sopar de les sobres del migdia.. A les 9 i mitja, n'Anicet, així es nomia el Germà,

apagava el motor, i tothom a la cambra a dormir. No tenia son, encenia l'Aladino, un quinqué de petroli i mal-llegia qualque cosa en kirundi i quan em colgava no podia dormir. Un vespre, vaig sentir que en Tomeu, que estava al costat, també donava voltes. Hi vaig anar “de puntetes” i ens posàrem a xerrar, baixet-baixet, perquè en el **silenci** de la nit burundesa es sentia el volar d'una mosca... Al poc, sentim un toquet a la porta. Era un italià, que ens demanà: “tampoc, podeu dormir?... Jo crec que és el mal menjar que ens donen (els italians sí que tenen bon gust)...” Jo tenc galletes, i jo formatge, i jo pa, que he agafat del menjador a la tarda, i una botella de vi...” I passàrem una bona estona, parlant, baixet-baixet, menjant galletes i formatge, i uns glops de vi.... El sendemà, les espanyoles ens digueren que havien sentit que el Germà comentava amb el Pare Gober: “haurem de posar a l'ordre aquests espanyols... que fan renou fins tard...”

El menjar fou el meu “traume”. Cada dissabte, en Tomeu i jo, partíem amb l'italià, Livio, que tenia el seu company a una Missió a prop de Gitongo, i el dilluns a trenc d'aua, passava a cercar-nos per a anar a Muyange. Quan feia tres setmanes, vaig dir: “no puc més... me qued una setmana a Gitongo i al manco menjaré bé...” I així ho vaig fer...

Després, en vaig aprendre. Me'n vaig dur una sobrassada. La tenia a la cambra, i cada vespre, amb pa que havia “robat” al menjador i una botella de vi que havia comprat al “estret” Anicet, ressopava...

Però, Muyange, també tingué coses “agradables”. Aquelles jugades a volei-ball, els capvespres que no plovia, l'intercanvi amb els altres de diverses nacionalitats, les classes del Pare Neijs eren divertides, malgrat la dificultat del kirundi...I puc dir, parlant en plata, que a Muyange vaig ésser “campió mundial” de ping-pong... Què, sinó... Organitzàrem un petit

torneig amb que hi jugàvem un poc (n'hi havia de cinc nacionalitats) i el vaig guanyar.

I, a Muyange, vaig tenir el primer amic murundi. Passàrem moltes hores, davall un plataner xerrant kirundi. Jo llegia i ell me corregia la pronunciació... Era un al.lotell dels entorns. Venia cada dia a les tres i mitja i jo li donava uns francs cada setmana. Li vaig dir que em dugués una bona **ananà** (pinya tropical) i em va dir: “I això t’agrada...? és aigua”...”

També vaig disfrutar el dia que vaig contar dins la classe un curta rondalla que havia traduït al kirundi.... Quasi ningú entenia res, però el professor es revolcava de “rialles”

Una cosa és certa: Quan al cap de quatre mesos, havíem acabat el curs i tornàvem cap a casa, amb en Tomeu i l'italià, ens perderem, i no fórem capaços de demanar a ningú que trobàvem: **pel camí**. Així era el kirundi què sabíem.

NA JEANNE DE-LA-CROIX

Al Burundi hi havia una Congregació de Monges natives: **les Bene-Terezia** i eren nombroses. I, a com a tot col·lectiu de dones, n'hi havia de bones, molt bones, normals, xereques, i molt xereques. Havia estat fundada per les GERMANES BLANQUES, Missioneres belgues la majoria, i havia estat ben fundada. Tenien moltes vocacions i ja es realitzaven independentament de les Blanques.

A Nyabiraba, tinguérem la sort de conèixer de prop Na Jeanne de-la-Croix, que era una **murundikazi** (una gran dona) en totes les de la llei. Era la Priora del Convent de Beneterezia que hi havia a Nyabiraba. Era tutsi,

germana i tot d'un Ministre del Govern. El seu germà dugué, entre altres, la cartera d'AFERS ETRANGERS. Ella no tenia por a ningú, sabia donar bons consells als missioners mallorquins i era valenta per a defensar les monges hutus fins a la mort: Me contaren els companys que, durant els **esdeveniments del 72**, quan moriren o fugiren més de mig milió de hutus, anaren a cercar del seu convent una monja hutu. Na Jeanne de-la-Croix es plantà damunt del portal i digué al Comissari i als soldats: “ d'aquí no passau...I abans de dur-vos Sor Valèria, passareu per damunt el meu cadáver. I alerta... No toqueu cap hutu de per aquí....”

Podies parlar amb ella de tot, del Burundi i de la seua realitat, parlar “clar i català”, com diríem, “Anau alerta amb aquell, o amb aquell altre, digau la veritat amb paraules prudents....”

A la Parròquia teníem, un dia a la setmana, **urubanza** (judicis): Els conflictes familiars, de dots, i altres herbes es dirimien a la Parròquia, davant dos **mushinganthe** (homes de seny) i el **patri-mukuru** (el Rector), que homologava la sentència. A Nyabiraba havíem delegat na Jeanne de-la-Croix perquè presidís els judicis i fes de jutge just. Confiàvem plenament amb ella. Molts de judicis versaven sobre “la dot”. Venien uns pares a denunciar que la seua filla s'havia colat: volia dir que havia anat a viure amb un jove. Cridàvem el jove i l'al.lota, i els pares del jove. La qüestió solia ser quasi sempre aquesta: l'al.lota s'havia colat perquè son pare demanava una dot massa elevada, es feien preguntes, es discutien els pros i els contres i es solia acabar demanant que el pare de la novia acceptàs una dot més baixa i es preparaven les noces, i bona nit si et colgues....

A finals d'estiu em vaig quedar gairebé sol a la Parròquia. En Joan havia partit per a unes vacances llargues, ja que havia passat cinc anys al Burundi. Pensava tornar... I, després, en Julià hagué de partir perquè havia

rebut les males noves que son pare estava a les “darreres”. Vingué a fer-me companyia un “torero”: un tal Roberto, aragonès, que duia poc temps al Burundi i només vivia preocupat pel que passava a Espanya. Es passava nits escoltant la radio i esperant saber que “En Franco” era mort. Quan donaren la nova, ell, després de tres nits sense dormir, dormia com un tronc. De fet, jo me vaig enterar de la nova a **Gitega**. Hi havia anat per feines i vaig trobar n’Andreu, el jove d’Artà, i m’ho va dir així, com qui diu “demà plourà o demà ferà sol”: “Saps, en Franco és mort....” Quan vaig arribar a Nyabiraba, prop de les dues, en Roberto s’aixecava... dinàrem i durant el dinar li vaig fer a saber: “**Cuarenta años esperando esta noticia...¡**” exclamà.

Na Jeanne de-la-Croix m’ajudà molt amb una festa que havíem preparat o anunciat quan érem tots tres: Celebrar els vint i cinc anys de matrimoni de totes les famílies de la Parròquia, o sia, **les Noces d’Argent**. Duia el seu trui... Fer la llista de tots els casats feia vint i cinc anys i no deixar-ne ni un, ni se’n colàs ni un que no les fés. Preparar una gran Missa a l’església. Això no era problema: ho sabien fer els catequistes i bé, i preparar cervesa per a tots i en abundància. Aquí estava el rost... També preparar bé el lloc per a repartir-la, plàcidament i sense “atascos”. Tots els convidats havien d’estar asseguts i un bon grup de repartidors a punt...

De tot això ella duia el maneig.....

Arribà el dia de la Festa. De bon matí, començaren a dur olles de cervesa i na Jeanne de-la-Croix les feia col·locar als llocs preparats i cercava les persones que les guardassin. Tothom comparegué d'hora. La Celebració resultà molt solemne. Després donà les normes, ben explicades, per a la **beguda...**I començà bé el repartiment. Amb caceroles, els servidors anaven repartint cervesa a tots els convidats.... Però, a poc a poc començà el rebumbori, els crits i les paraules de protesta, **jo no entenc... aquells n'han rebut dues vegades... jo en vull més...**

El rebumbori anà en augment, ja no eren només crits i paraules... pareixia que arribaven a les mans...

Jo intentava posar ordre. Com més deia més renou. Arribaran a les mans i punys. Me sentia enutjat, airat, apurat, impotent... i me'n vaig anar a la casa per a estar tranquil... Cervesa n'hi havia a voler. Tothom en va beure. Qualcúns, més que menys, més del compte. Però el renou no parava, es sentia més i més. Parlaven en francès i en anglès els que mai n'havien estudiat. Renou, crits i baralles....

Quan, ja sol post, vaig anar, tot compungit, a veure na Jeanne de-la-Croix i li vaig dir: “Quin desastre, quin fracàs...” Me mirà i em digué

somrient: “**Urwargwa rugira urgwamo...**(la cervesa engendra renou). Tranquil, home, la Festa ha anat molt bé. Els barundi som així.....Ja ens aniràs coneixent...”

En una altra ocasió, en que fou molt important i precisa la seua ajuda, va ser quan tinguérem un cas de **kuvyina amahasa** (això és cosa de bessons). El naixement de bessons a una casa era considerat entre els barundi com una maledicció, una cosa malèfica. És comprensible per motius teòrics: la ignorància, i pràctics: una dona no tenia llet per a alimentar-ne dos, i això de “dides”, tan freqüent antigament a Mallorca, a Burundi no era ni conegut ni practicable: Quan neixien bessons es feia el “kuvyina amahasa”, que eren unes cerimònies i ritus, acompanyats amb un menut tot blanc i, com no..., cervesa, invocant a Kiranga per a purificar la casa del malefici d’haver engendrat bessons. Contaven que abans, quan encara no havien arribat els missioners ni els colonitzadors, començaven per agafar una manta i ventar a l’aire les dues criatures fins que un moria, el maleït. Aquest costum fou perseguit i castigat fort pels governants belgues que conseguiren erradicar-lo, però ni ells ni els missioners conseguiren erradicar els altres ritus i cerimònies. Kuvyina amahasa es seguia fent quan neixien bessons, (cal tenir en compte que no hi mancava la cervesa, “el pa nostre de cada dia”).

Tinguérem un cas a la nostra Parròquia, agreujat pel fet que l’avi dels bessons era un **mushingantahe** (un d’aquells homes de seny que ens ajudaven en els judicis), i agreujat també perquè la causant del començament de la Festa havia estat una monja espanyola que treballava al Dispensari veïnat de **Ntita**. Pobra monja, molt bona comare, però ignorant dels costums kirundis. La mare dels bessons havia anat a parir al Dispensari i la monja, tota contenta, perquè el part havia anat bé i havien nascut dos minyons, tots xalests, començà a fer bulla i ells la continuaren pel camí cap

a casa i veïnats i coneguts cuidaren de posar-hi tots els ingredients perquè es convertís en un **kuvyina amahasa**.

El judici era ferest i complicat perquè es tractava en primer lloc de judicar un Prohom de la Parròquia que havia permès que a caseua es fés aquella festa pagana, perquè els matrimonis joves vivien a la mateixa casa del pare que procurava fer una caseta al devora per a tots els fills mascles i cercar-lis dona, pagant una dot. L'amo de la casa era l'avi.

El cridàrem. Na Jeanne de-la-Croix, amb dos **bashingantahes** agafà les messions. Demanant i demanant...l'home contestà que sí, que a caseua havien fet les cerimònies i havien begut cervesa i no hi havia faltat el menet blanc... però no havien invocat a **Kiranga**, sinó a la Mare-de-Déu... Na Jeanne de-la-Croix li féu una bona i clara reflexió: “és ver que tu hi has volgut posar bona intenció i fer uns ritus que tinguessin nom “cristià”, però heu seguit les “passes” antigues i a la vista dels altres era kuvyina amahasa i això és pagà. N'Oscar, que així es nomia el mushingantahe ho compregué i acceptà. La resolució, al final, fou aquesta: N'Oscar quedaria suspès durant tres mesos del seu càrreg de mushingantahe de la Parròquia, i ell i la seua família estarien excolmogats (no rebre els sagraments) durant també tres mesos. Jo aniria el diumenge a la Sucursal, on perteneixien, a celebrar la Missa i explicaria a la gent, amb els meus rústics coneixements científics i el meu simple kirundi, que néixer “bessons” no era cap maledicció. Ella m'ajudà a preparar la meua “conferència”.... I així ho vaig fer.

.....

Prest, coses de monges, na Jeanne de-la-Croix rebé nova nominació: la destinaren a un convent de la Capital. La necessitaven a prop del Govern per a defensar i protegir les monges hutu.

Sempre que anava a Buja, m'aturava a saludar-la.

EL KERANI (EL SECRETARI)

El Kerani (secretari) era un home o un càrreg important dins la Parròquia. Hi havia el **buro** (despatx), que es repartia en dos compartiments: a un hi havia totes les “fitxes” dels cristians de la Parròquia i Sucursals, on constava **status animarum**, diríem, i en aquest estava el kerani, les hores d’oficina, de 9 a 14 (kuva satatu gushika samunani). L’altre compartiment és per als pares: allà s’atén a la gent, i sobretot es cobra l’**imperezgwa**, (**la dîme**), el deume que és de 100 francs pels homes, cada any, i 60 francs per les dones i els joves no casats. Ho cobra el Pare i estampa la seua firma damunt la carta de cristià que tothom té. Quan es qüestió de doblers no podem fiar-nos de ningú.

El kerani ho traspassa a les fitxes i escriu cartes “noves” als cristians quan l’han perduda, cosa que no deixa de passar en freqüència... Aquesta és la principal feina del kerani i se presta a fer “mangarrufes”....

A Nyabiraba, el kerani també ven moltes coses des del seu despatx: llapis, pleguetes, bolígrafs, material escolar... i medicaments, especialment “nivaquines”, la qual cosa també es presta a “mangarrufes”....

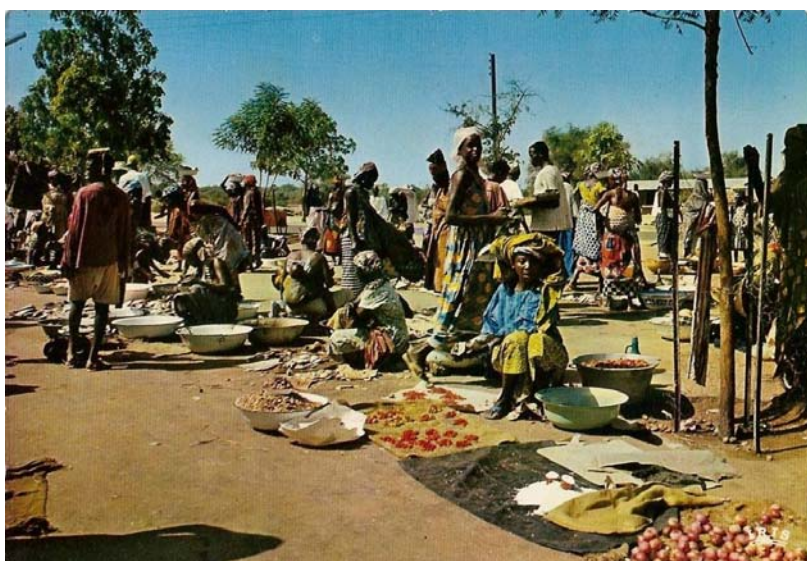
El Kerani, a Nyabiraba, nom Leopold i és un veterà. Fa més de quinze anys que fa feina a la Parròquia, guanya un sou, ha conegut molts de “pares”: Pares Blancs, Teatins... pares nadius, mallorquins diversos... la sap llarga.... Quan en Joan partí de vacances em digué: “al tanto a ne’n Leopold, vigila’l. No te fiis massa d’ell....”

Sovint venia i m’entregava els francs que tenia d’haver venut “nivaquines” i me’n demanava més.... Dels altres materials que venia no em deia mai res....

També vaig notar que era freqüent que vinguessin molts en la carta de cristià nova, sobretot joves, i quasi sempre tenien el “deume” gairebé a punt, vol dir que només tenien pendent un any o màxim dos... Era sospitós Vaig decidir que, a partir d’ara, jo firmaria també les fitxes, amb el número del darrer any que han pagat la dîme. Li vaig comunicar i féu mala cara, com d’estranyat i volent dir: “és que no es fies de mi...”. No ho va dir ni jo tampoc li vaig donar cap explicació... ,però, aquest era el pensament que teníem abdós.

Seguien venint cristians joves amb cartes “noves”, escrites per ell i seguia la freqüència en que m’entregava francs i em demanava “nivaquines”.... Un dia li vaig dir: “ Què només vèns nivaquines....? I les altres coses que no en vèns....? -“Si , però encara en queden....”. La seua cara era “un poema”, un poema d’estranyesa i desconfiança.

“Un dia, haurem de fer control” li vaig fer saber....

Un bon dia, un jove me digué (amb confidència): “En Leopold no em vol fer la carta “nova”. He perdut la meua i fa molts d’anys que no tenc la “dîme” al dia.... A molts d’altres ho ha fet....”

O sia, aquí teníem la “mangarrufa”, millor dit “una mangarrufa”.... En Leopold quan escrivia “noves cartes” de cristià posava que tenien més o manco el deume a punt, a canvi d’una “propineta”. Aquell jove no havia acceptat dar-li propina.

El kerani, Leopold, havia tingut molts “ingressos-extra”, escrivint cartes “noves” un tant corrompudes; per això tenia una bicicleta quan la majoria anaven a peu, per això podia beure al **kirabo** (bar) més cervesa que els altres, per això....podia..... Però, ara se li havia acabat la “mamella”. Amb les fitxes firmades pels “Pares” no podia falsificar les cartes noves... Però....

Seguia venent medicaments, i, sobretot, la venda de “nivaquines” augmentava de dia en dia. Sempre que partíem cap a la Capital ens comenava capsas i capsas de nivaquines. Ens entregava els francs de les vendes... Seria que les cobrava més cares...? A l’entorn, no hi havia cap Dispensari i el consum de medicaments pareixia com a una “droga”. Cada cop més i més...

.....

Un dia, a la fi, le vaig dir: “Dissabte ferem un control de vendes: d’entrades i sortides. Prepara’t tot”.

Ens tancàrem dins el despatx i començàrem el control: Treu les fitxes d’entregues. Ingnu, les me mostra: **Quants quaderns et donàrem tal dia..... Tants..... Quants en queden.... Tants.** Vol dir que els que falten les has venut? **Quants llapis.... Tants..... Quants en queden.... Tants.** I així anàrem examinant totes les “mercancies” Quan acabàrem les sumes i restes hi havia grans diferències. Si has venut tot això, entrega els francs de les vendes.... No en tenia cap.... “Leopold, tu robes... haurem de cercar un kerani nou...” - No. No, com viuré sense aquesta feina...? “Aniràs a cultivar”. -No, per favor....

No estava ni vermell d'empegueït, ni blanc de por... Això és el que ens fot. Els negres no cambien de color. Només tenen la pell negra. Però els ulls, ...els ulls li espiratjaven...

-Deman un judici, per favor....

La setmana vinent vaig cridar els **bashingantahe** i férem el judici. Vaig contar els fets i les hi vaig explicar fil per randa. En Leopold callava, no podia dir res. Els prohoms el se miraven: “Leopold, Leopold... bona l’has feta....t’hi han agafat....**Igisuma n’igifashgwa** (proverbi kirundi que vol dir: “lladre és el qui li troben”) Has robat a la Parròquia....

Però, la seua sentència fou aquesta: “En Leopold ha robat molts francs a la Parròquia. Els ha de tornar i només ho podrà fer si continua fent feina i rebent un “sou”... Per tant, proposam: En Leopold continuarà en la mateixa feina i només cobrarà la meitat del sou cada mes, fins que hagi tornat, amb l’altra meitat, tot el que ha anat robant... Estau d’acord?”

En Leopold digué que sí, totd’una.

Jo vaig dir: “Si així ho trobau així es ferà”, però dins mi pensava, “seguirà robant”....

Passaren uns mesos. Cada mes, quan el pagava, deia, remugant, que ho passava malament. “Idò, vèn la bicicleta..., tampoc no vius tan enfora i pots venir a peu....”

Esperava, potser, que hi hauria canvi de “Pares”, com tantes vegades havia vist, però jo vaig continuar allà, a Nyabiraba, més d’un any, i vaig tenir temps de fer “altres controls” i comprovar que seguia robant....

Sense escoltar els bashingantahe, el vaig acomiadar i vaig posar un altre **kerani**. Feia la feina bé. I cobrava de “sou” un poc més que en Leopold. Féiem controls i no el vaig trobar en cap manca...

Al cap d’un temps, vaig canviar de Missió. Vaig anar a treballar a **Gitongo**.

Sempre em quedà el “pesar”. Jo, durant dos anys, vaig ser responsable de Nyabiraba i vaig acomiadar un **Kerani**, que hi havia fet feina quasi vint anys, amb “pares” diferents i sempre havia fet “mangarrufes”. Per això, tenia una bicicleta quan els altres anaven a peu. No em degué perdonar-ho mai....

Missioners o escopeters

LES COOPERATIVES i els fills d'Alà

A les Parròquies de Gitongo i Nyabiraba teníem una **Cooperativa**. Precisament n'Andreu, el jove seglar que vingué a treballar amb nosaltres, durant tres anys, tenia que cuidar-s'en de les Cooperatives.

Aquesta obra de les Cooperatives l'havia iniciada dins l'Archidiòcesi de **Gitega** un mallorquí, en Tomeu Suau i, després, vingué a ajudar-li i substituir-lo un austriac, home coratjós i molt preparat, un tal J.Haffner, que passà bastants anys a Burundi, organitzant les Cooperatives que anaren surgint a moltes Missions del País, i creà la FECOBU (Federació de Cooperatives del Burundi). Cosa curiosa i qüestionant en certa

manera...només es crearen Cooperatives a les Missions on hi treballaven missioners FideiDonum, o sia, capellans diocesans enviats pel seu Bisbe en col.laboració amb els Bisbes del Burundi, seguint les orientacions que el Papa, Pius XII, havia donat en la **Encíclica Fidei Donum**. A les Missions, que duien els Pares Blancs, no hi havia cap Cooperativa,... qualcuna a parròquies que duien capellans nadius. Era que els capellans diocesans donàvem un caire més social a la nostra tasca misionera o que, com només hi anàvem per uns cinc o sis anys, no ens feia res complicarnos la vida? Una altra qüestió, plantejada sovint, entre nosaltres: Els missioners, Pares Blancs, Combonians, Xaverians, sembla que duguin una vida més ordenada i tranquil.la que nosaltres? Resposta assenyada: **Nosaltres, els Fideidonum, venim a treballar uns anys al Burundi, Ells, tota la vida...**

Les Cooperatives funcionaven així : les persones que volien es feien socis, depositant cent o dos cents francs, algú arribava a mil... eren, com diríem **accionistes**. Es formava un petit capital, però insuficient. Dels doblers rebuts de Mallorca fèiem un préstec, que la Cooperativa tornaria després en tenir beneficis. així es preparava un magatzem de matèries en gros, que es venien a la gent a la menuda. Per exemple: la Cooperativa comprava cinquanta tones de mongetes i les venia a la gent, kilo a kilo, a bon preu i just pes. Així era més ventajós per a ells que anar a comprar als mercadets que cada dia hi havia a qualche indret aprop. La Cooperativa vènia, però la gent sempre continuà anant sempre als mercadets.

Especialment quan venia la **Campanya del Cafè**, mesos de juny i juliol, les Cooperatives feien una bona feina.

Els nostres principals proveedors, tant a la capital de Província, **Gitega**, com a la capital del País, **Bujumbura**, eren els àrabs, fills d'Alà. També al Nord del País, especialment per a les mongetes i el sorgo (una

espècie de gra semblant al que a Mallorca donen per menjar als coloms), que la gent consumia molt. Del sorgo en feien cervesa (**impeke**) i farina amb la qual feien una mena de coquetes. Les mongetes eren “el nostre pa de cada dia” pels barundi, els dies bons. A dies només tenien moniatos.

Al Nord del País, eren coneguts nostres dos germans: **n’Abdalà i n’Amer...**Ens servien tones de mongetes i sorgo, i, quan venia la temporada alta, o sia, quan havien fet doblers, venien a demanar-nos dòlars. Nosaltres en teníem i no les podíem emprar per a comprar, i ells tenien molts de francs i no les servien per a treure doblers cap als seus comptes a Europa o l’Aràbia. Ens enteníem.... No sempre... N’Abdalà tenia un forat a l’orella esquerra i més d’una vegada vaig sentir ganer de passar-li per aquest forat un fil de ferro i penjar-lo de l’arbre de la carretera.

Un dia vingué n’Abdalà a veure si li podíem donar dòlars i ell ens pagaria amb mongetes o sorgo.... Trenta tones de sorgo a canvi dels dòlars que li donàrem.... Però, els camions de sorgo no arribaven mai... Dos cops vaig anar a **Muyinga**, a caseua i no li vaig trobar mai... Sí, vaig trobar un que se les dava d’inspector i em prengué les claus del cotxe, volent averiguar què feia per Muyinga i què cercava... Passaren molts mesos... fins que, a la fi, arribà el sorgo, quan el preu estava baix...

N’Amer en féu una de més grossa, però no tenia forat a l’orella per a passar-li el fil de ferro.... Durant els mesos de juliol i agost, els barundi coien moltes mongetes, sobretot per Muyinga, que estava menys poblat i tenien més terra de cultiu. Les mongetes les hi sobraven i encara no havien après a guardar, cosa que els mallorquins sempre havíem fet: en temps de “messes” coir, i graners per a l’hivern. Els barundi no sabien fer això... Potser també era por a ser robats. Així, al mes d’agost, els àrabs compraven moltes mongetes a baix preu i, quan venia octubre i novembre que la gent en necessitava moltes per a menjar i sembrar, no en tenien. La

Cooperativa en comprava a n'Amer al preu que ell posava i es venien a la gent,

Un any, el Govern volgué aficar el nas en l'assumpte de les mongetes: **fixar els preus:** a la menuda, no passar de vint i cinc francs el kilo. En gros, no passar de vint francs.

Quan anàrem a n'Amer perquè ens fornís de mongetes la Cooperativa ens va dir: “no en tenim...” - “Còm...? O no hi ha hagut bona collita enguany? **“No en tenim”** I d'aquí no el vaig treure. Vingué l'octubre i novembre i la gent passava fam: a les Escoles, al mateix Exèrcit... a tothom les mancaven mongetes.... Hi havia fam general.

Un dimarts, a principis de novembre, vingué n'Amer per a canviar dòlars.... Li vaig demanar mongetes: “No en tenim...” - “Nosaltres tampoc tenim dòlars”.... I aquesta és meua, aquesta és teua.... No ens entenguérem.

El dimecres, o sia el sendemà, el Govern, davant la crisi, anuncià:

“Els preus de les mongetes són lliures...”

El dijous tornà n'Amer. – “Què tens mongetes...? “ - “A trenta cinc francs el kilo, totes les que vulguis”

Mal me cag amb tu i amb tots els fills d'Alà, fills de grossa Puta sou...Jugau amb la fam de la gent per a enriquir-vos..... “I els dòlars?” - Quan siguin aquí tres camionades de mongetes... en parlarem...

La Campanya del Cafè

Quan venia el mes de juny, venia el Cafè. Els belgues havien obligat a sembrar cafè a tothom.... Tots els barundi, que tenien un tros de terra, tenien cafè sembrat. Madurava entre finals de maig i principis de juny i venia la Campanya del Cafè. Els que tenien doblers i mitjans, els àrabs per de prompte, en compraven als seus llocs de mercat, i després s'entregava al Magetzem de la Capital. El Govern fixava els preus. Tant a la Capital i tant a cada **Commune**, el preu baixava segons la distància de la Capital, pel concepte del transport.... Els comerciants les sabien llargues per a comprar cafè: no feien el pes just, posaven el peu davall la bàscula, no pagaven els mitjos kilos ni les fraccions (pagaven de deu en deu francs: 10, 20, 30, 40...ni 4, ni 5, ni 13, ni 28....) i així hi guanyaven ferm.

La Cooperativa prenia part en la Campanya del Cafè. Era pesada, estones divertida i sempre gratificant. La gent rebia els seus francs, els venedors habituals cobraven sous extres, els vetlladors, els carregadors, els del Comité, els ajudants de pas.... Tots guanyaven. I la Cooperativa tenia els seus millors beneficis. Ho organitzàvem bé: el J.Haffner, l'austriac, treia francs dels Bancs i els repartia cada setmana a cada Cooperativa. Era tasca difícil i perillosa. Ho feia en cotxe dins el qual portava un rifle. No era estrany trobar-se qualche carretera en troncs d'arbre enmig per fer-lo aturar.... Era ocasió de robar-li. **En els casos que es trobà així, sortí del cotxe i llançà dos trets de rifle** abans d'apartar els troncs.

En Haffner organitzava també el transport i enviava camions uns quants cops a la setmana a carregar el cafè comprat. Acabada la Campanya cobrava el Cafè entregat i ens enviava la diferència entre els francs que la Cooperativa havia rebut i el cafè entregat.

La Cooperativa comprava cafè dos dies a la setmana, el dimarts i el divendres. Començàvem a les 8 del matí. El dilluns i el dijous horabaixa ja

començaven a venir per a fer coa i ser els primers. Primer hi havia els pesadors, (havíem adquirit una bàscula amb una esfera i agulla que marcava el pes...**muri Cooperativ urupimo rwindika**...deien admirats: “la bàscula escriu, no roben), en haver pesat, les hi daven un ticket amb el número de kilos escrit, llavors els del Comité el tastaven a veure si era sec,(el cafè s’havia de comprar sec; verd es perdien kilos: 50 podien tornar 40). Si era verd li prenien el ticket i ja tornaràs la setmana que vé. Si sec, el descarregaven en el munt i la persona venia a la meua taula on, amb el gerent, el pagàvem.

Un dia passà un fet trist: en un moment de molt de trui, un homenet, que trobaren el seu cafè verd,... per mor de la quantitat de gent oblidaren agafar-li el ticket. Aquell homenet amagà el sac darrera una paret i vingué a cobrar. Quan ja contava els francs per a pagar-lo, un del Comité digué:...”el ticket d’aquell que ha estat verd...”. Aturen la marxa i el m’afinen a punt de cobrar. L’agafen, es reuneixen en torn d’ell els tastadors i els pesadors i conten el que ha passat: El President de la Cooperativa pronúncia la sentència: **N’igisuma** (ets un lladre) i ja són partits a dar-li coces i més coces i cops de puny fins que el deixaren “grogui”, si és que un negre pot quedar-hi....Jo no ho podia resistir i vaig dir: “Basta;” No m’escoltaren i seguiren amb la pal·liça... “Així tractam els lladres i no hi tornen...” em digué el gerent.

Quan acabava la compra que, a dies, s’allargava fins a les tres o les quatre, venia la feina d’omplir els sacs i cada un havia de pesar cinquanta kilos, ni més ni manco. Llavors els amuntegàvem dins la Sagristia a l’espera del camió de Bujumbura. Qualque pic el camió es presentà a les tres de la nit... els vetlladors el carregaven. A Nyabiraba teníem una altra feina. Els veïnats de **Ntita** compraven molt de cafè, però els camions no podien arribar a carregar-lo, el camí era molt estret.... Tenien un camionet de tres tones i el duien a Nyabiraba. El descarregàvem i després tornar-lo a

carregar al camió gros, i fer el control ben fet... tants de Ntita ... tants de Nyabiraba. Els xófers dels camions grossos eren tots congolesos: A cap murundi li fiaven un camió gros. Un dia el xófer, mentre carregàvem el camió i jo feia el control, es posà de “guasa”: **Ai; barundi, barundi.... Sou uns desgraciats, uns desgraciats... un europeu controla el vostre cafè i un congolès el se’n du...**” Després, quan preniem una tassa de cafè dins la casa em digué: els barundi no progressaran mai, mengen massa poca carn... les mongetes no desxondeixen el cap.....”

L’any que duia la Campanya del Cafè en Julià, ja a la Cooperativa nova, en passà una de curiosa: Un dia, els de la Federació no havien duit els francs... i els que quedaven, afegint-hi els que teníem a la Parròquia, no bastaven per a comprar totel cafè que hi havia... En Julià decidí: “Avui no podem comprar més cafè, ara si vos fiau, podeu entregar el cafè, vos firmaré els tikets i dijous, a les tres, podreu venir a cobrar. Ho feren així i eren molts.... El dimecres arribaren els francs i el dijous en Julià pogué pagar, però tenia un problema: Cada dia, a les cinc, anava a jugar a volei-ball amb els joves. No faltava mai, a no ser els dies que plovia...Quan el dijous va veure que eren tants els que venien a cobrar pensar que a les cinc no hauria acabat. Es posà nirviós i començà a dir: “Ordre i silenci... sinó, no vos pagueré avui”. Començà a pagar.... Quan s’acostaven les cinc i veia que encara eren molts els que quedaven, s’aixeca i diu: **“Com que no feis silenci i vos empegueu... avui no pag més, ja vendreu demà....;**

A les cinc, en Julià jugava a “volei” amb quatre jovenells.

Un poeta

IGISUMA N'IGIFASHGWA (Lladre és el qui es agafat) VIATGE “TRÀGIC” A GITEGA

A Nyabiraba, havíem montat una mena de petita granja de porcs. Compràvem porcellins, a mil francs cada un, a la Gran Granja de Mahwa, que estava a prop, i després els engreixàvem amb una “dieta” que ens havia recomanat en Pozzi, un belgue casat amb una madrilenya, En Pozzi era agronòmic i cuidava de diverses Granges de l’Ajuda Belga a Burundi.

La dieta consistia en alimentar-los de tres coses: segó d’arròs, “tourtau” de cotó i “palmist”: residus de la fabricació d’oli de pauma. Les tres coses les podíem adquirir a la Capital a baix preu i a voltes de franc. Sortia econòmic.

Quan teníem un porc gras el dúiem, carregant-lo dins la Toyota, a l’Economat de Gitega i ens ho pagaven per kilos. L’Econòmic ens havia dit que li podíem dur un porc cada mes.

Un dia, havia de dur un porc a Gitega. Havia plogut i trobaria la carretera enfangada i, a trosos, relliscosa. A l’hora de carregar el porc aquest no es posava tranquil. Altres vegades sí, el carregàvem dins la

camioneta coberta la carroceria amb un “toldo” i el porc se dormia i era fàcil dur-lo a Gitega. Però aquest dia no es posava tranquil. Optarem per fermar-lo per una cama a la barra de la carroceria i un “jovenell” hi pujar amb la tasca d’anar-lo tranquil.lizant. Li vaig dir que si a un moment es trobàs apurat que botàs i jo m’aturaria.

Partírem... i devers mitjant camí vaig veure, pel mirall retrovisor, que el jovenell saltava i el porc darrera ell.... Amb el salt es rompé la corda amb que estava fermat, i fugí cap a les colines. Com era normal, s’havia arreplegat un estol d’homes i dones i ja són partits a encaçar el porc.... L’agafaren i el dugueren cap a la camioneta. Un vell s’oferí per venir i moixonar-lo, i així ho féu...

Arribats a Gitega, anàrem a l’Economat i descarregàrem el porc. Vaig donar una bona “propina” al vell i al jovenell que havia vingut des de Nyabiraba, i les vaig acomiadar amb un bon **murakoze** (moltes gràcies...)

Després de fer les altres feines que tenia per Gitega, vaig anar a dinar a l’**Archevéché**.

En haver dinat, vaig passar pel taller mecànic dels Pares Blancs. L’encarregat em digué que tenien una bicicleta arreglada que era d’un catequista de **Ntita**. Si la m’enduia la tendrien més aprop per a venir-la a cercar. La vaig carregar al darrera de la Toyota i vaig partir. Tenia pressa perquè es posava a ploure i temia relliscar per la carretera.

A la sortida de Gitega, un home en demanà “auto-stop”. El conexia de per Nyabiraba. Em vaig aturar i el vaig fer pujar al darrera perquè em guardàs la bicicleta... Pel camí altres me demanaven “auto-stop” però no em vaig aturar cap vegada. Temia la costa, petita i llarga, que hi ha devers mitjant camí i volia arribar-hi abans de que plugués més i estàs més enfangada.

Quan vaig esser a baix d’aquella costa, vaig posar “primera” i voltejant el volant continuament, a dreta i esquerra i pitjant l’accelerador a tope . vaig anar pujant. Em seguia un estol de jovenells que esperaven que relliscàs... així m’ajudarien a empènyer i cobrarien una “propineta”. ..

Quan fou a dalt, el meu goig per haver arribat sense relliscar es vegué contrastat per llur decepció....

Vaig arribar a Nyabiraba més allà de les cinc. No hi havia ningú per la Casa, fora del cuiner dins la cuina i mirant per la finestra. Des de la finestra, el cuiner duia el “control” de tot, d’anades i vingudes, de noves i fets que passaven...

Vaig aparcar la camioneta al “garatge”, vaig saludar el cuiner i vaig anar a rentar-me les mans...

Al cap d’una estona, vaig pensar amb la bicicleta i vaig anar a la camioneta per a descarragar-la i guardar-la.... La bicicleta no hi era... La m’havien robada...

Vaig demanar al cuiner si havia vist ningú per allà. Em va dir que només aquell home que havia vingut amb la camioneta, que havia fet un poc la “torniola” i després havia partit. Li semblava que duia una bicicleta... “Idò, li vaig dir, ens ha robat ell la bicicleta, que era de **Ntita**” - **“El conèixes ¿ -Si, viu aquí a prop...”**

“Ens ha robat la bicicleta... Ho comunicaràs al Secretari, màxima autoritat a Nyabiraba”

El cuiner, cametes me valguen, al moment partí cap a Cal Secretari. Li agradava molt donar “noves” i saber-ne.

El divendres, hi havia “mercadet” a Nyabiraba. El Secretari sempre anava a donar voltes pel mercadet. Va trobar aquell mateix que estava vènent la bicicleta. L’agafà a ell i a la bicicleta i els va dur al seu **buro**.

Me va cridar. Hi vaig anar i mostrant-me l’home i la bicicleta me diu: “aquí tens el lladre...”

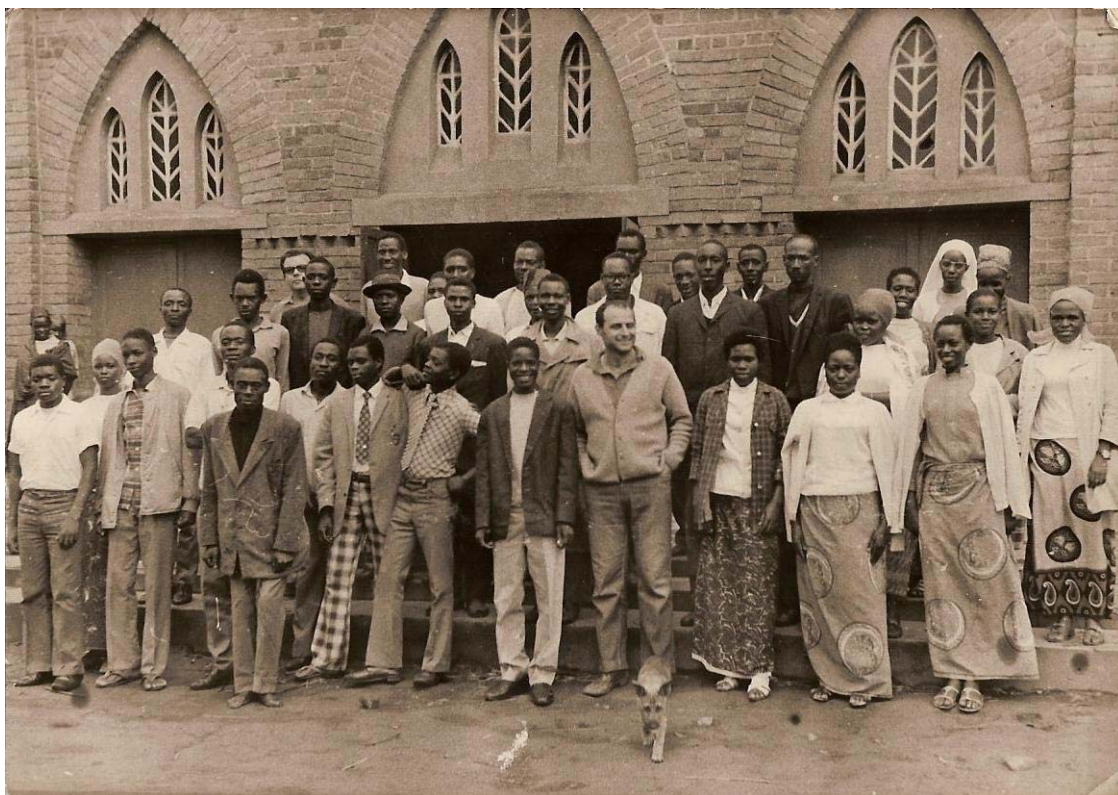
L’home ho negava. Ell no havia robat la bicicleta. Idò perquè la tenia i volia vendre-la. Ell contestava que no l’havia robat, que la bicicleta era d’un amic seu que li havia demanat si volia intentar vendre-la al mercat.

-“On és aquest amic teu? Li demanà el Secretari... “Ha anat de viatge a Tanzània...” El Secretari li donà un bons cops de puny forts: “Lladre i mentider...No veus les “proves”... i més cops de puny... **“Jo no he robat la bicicleta...”** No el treguérem d’aquí.

Vaig partir amb la bicicleta, que m’entregà el Secretari, i ell seguia amb el mateix: “Jo no he robat la bicicleta....”

Ben mirat, tenint en compte la mentalitat dels barundi que ténen aquest Proverbi: **Igisuma n’igifashgwa** (lladre és el que li agafen) ell tenia raó.

Quan agafà la bicicleta de dins la camioneta ningú l’havia vist.

LA TRUJA O ELS POBRES

El dimecres tenc aquest programa: a les 8 hores **inama** (reunió) amb els representants de **colina**. **Aquí no hi ha pobles, la gent té llurs casetes de fang disperses per les colines o petits pujollets que formen la geografia física d'aquest país. I per a organitzar-se agrupen tots els que viuen en torn a un mateix pujol que té son nom. Així s'entenen els veïnats. Els que habiten una mateix pujol elegeixen un representant, que cuida la pau entre els veïnats, transmet ordres i comunicacions. Així organitzam també la pastoral: Cridam els representants i parlam de les circumstàncies, necessitats i solucions possibles.**

Avui, la reunió havia de tractar sobre els recesos de Quaresma, què podem fer perquè sien profitosos i de què convé parlar. Durant tot el temps de Quaresma, cada dia tenim recés. Un dia els homes, l'altre, les dones, després els joves i les al.lotes i, finalment els nins. El "recés" consisteix en una petita xarxa, confessions i Eucaristía.

Cada setmana cridam un grup de colines. Anam també a les Sucursals. Al final de la Quaresma, tots els cristians de la Missió han tingut ocasió d'assistir a un "recés".

En acabar la reunió, o sia devers les 9 hores, tenia repartició de menjar i roba als pobres. En tenim molts, s'entén aquelles persones, viudes, orfes, malalts que sols no tenen un tros de moniato per a posar-se a la boca.

Els barundi no tenen rellotge... A l'aua surten a fer el que cal aquell dia. Quan, a les 7 hores, surt per a anar a missa, els redols de la Parròquia ja estan plens de pobres...**hanyuma... hanyuma** (després...després) repetesc durant tot el recorregut cap a l'església.

Quan surt de dir missa, el nombre de pobres s'ha doblat, i els representants de colina encara no es deixen veure...

Dins el pati de la Casa hi ha en Paco, un capellà de la Missió veïnada, **Ntita**, que ha vingut a passar una temporada amb nosaltres en vistes a provar si més endavant podem dur en conjunt, mallorquis i asturians, **Nyabiraba**. Ells són molts per a una Missió i nosaltres pocs per dues. Aquests dies en Paco té poques feines i passa moltes hores conversant amb en Jaume S., un mallorquí que té una germana al Burundi i ha vingut durant un mes de visita... Estan conversant dins el pati i veuen els pobres que esperen i no són atesos... però no veuen la xerrera que tenen els representants de colina i els enutjos que pas responen a les seues qüestions.

En Julià fa corredisses per dins el pati, la cuina i l'hort. És l'econòmic i té cura de totes les coses de la Casa i de la finca: cuina, hort, granja, Cooperativa.... Té el projecte de promoure la cria de porcellins i menets, o sia, té ovelles i un xot, té porcs i porcellins i...**una truja**.

Pensa que els barundi, veient com es fa i va bé... aprendran a fer-ho.

De cop en sec, vé en Luka, encarregat de l'hort, i li diu que la truja està malament, que pareix que es mor...

En Julià ja es partit a treure la camioneta i carregar la truja per dur-la a mostrar al menescal, que està a 8 kilòmetres. En Paco i en Jaume l'acompanyen.... El menescal diu que li sembla que la truja té com un atac de cor, pot ser conseqüència d'haver-la "montada" violentament, diríem, parlant clar, un "polvo mal pegat",

Al cap d'unes hores, més de dues, tornen... i veuen els pobres que encara estan esperant. La **inama** es perllonga fins a prop de les 11 i mitja.

Els pobres esperen... En Jaume s'ho mira i en parlen amb en Paco....

Passa una estona, en Luka torna a dir a n'en Julià que la truja es mor i en Julià, aquesta vegada totsol, torna a veure el menescal i aquest li dóna uns altres medicaments més forts...

La reunió amb els **baserukizi** (representants de colina) continua... a la fi la donam per acabada, tenint encara que respondre a petites qüestions que sempre presenten.

A defora espera l'estol de pobres, però necessit anar a beure una tassa de cafè, i em conten tot l'**afer** de la truja, que encara no ha acabat perquè la truja es mor.... diuen.

Començ a atendre els pobres. Són molts... (perquè ho tenc que fer jo i no ho encoman a altres? Hi ha persones que m'ajuden, però, si es tracta de coses materials a donar, el "pare" hi ha de ser present, sinó hi hauria "mangarrufes", favoritismes i injustícies. Als responsables de la Parròquia, podem comenar-lis "paraules", que transmetin ordres, que facin un sermó, que cantin i llegeixin a les celebracions... que animin una reunió, però, quan hi ha coses pel mig no són de fiar. Sempre hi ha la mà que tira cap a ella). Repartir ajudes als pobres ho fèim periòdicament. Cada mes hi ha repartiment d'aliments, mongetes, sal, sabó..i, quan en tenim, roba. Per als homes va bé dar-lis calçons i camies que hem rebut de Mallorca, a les dones, no. Vesteixen d'una alta mena. Les donam teles que compram al mercat de Gitega i elles es fan el vestit.

Anam cridant els pobres d'un en un, segons una llista que hem confeccionat amb els baserukizi. Les monges d'aquí, natives, també ens ajuden, però les hem d'anar alerta. Sempre aflora el favoritisme...

Mentre, a l'interior de la Casa, ressona la **tràgica** notícia... **la truja** ha mort.

En Julià flastoma. A norris el seu projecte, ni porcellins ni porcs a engreixar i dur a vendre a l'Economat.

En Julià és home pràctic. Pensa en totes i fa el següent raonament: si la truja ha mort per causa, diríem d'un **susto**...vol dir que no tenia cap malaltia infecciosa... la seua carn és bona... I pensa, a Ntita són molts i hi ha monges, podrien aprofitar la carn. Parla amb en Paco per a dur-hi la truja i allà en feran trosos, carn bona per a ells i per a nosaltres. "**Mira, Julián, presentarnos con una cerda muerta no me parece buena idea...**"li diu en Paco. Però en Julià insisteix... i carreguen altra volta la truja a la camioneta, però ara morta i parteixen. En Paco i en Jaume van amb ell...

En Paco no ho veu clar, gens ni mica, en això de presentar-se a **Ntita** amb una truja morta i, pel camí, convenç en Julià per aturar-se a veure el menescal i demanar-li garanties de que la carn és bona o no. El menescal

pasteleja..., En Paco convenç en Julià a tornar enrera i enterrar la truja a Nyabiraba. Així ho fan... En Jaume escolta i se mira la feta....

Quan arriben a Nyabiraba encara veuen molts pobres esperant. El repartiment de menjar i roba va durar molt temps. Eren tants... Quan acabàrem ja passaven les les 2 hores (**samunani**), diuen ells....

Vaig anar a dinar... Ells havien dinat i parlaven dins el menjador i les hi vaig contar que al final havíem acabat bé.... Els pobres, vaig dir, els dies de repartiment es multipliquen.

En Jaume segurament devia pensar que era estrany el que havia vist. Per a atendre quaranta responsables i dos cents pobres, un sol capellà. Per a atendre una truja morta, tres.

Més endavant, ja a Mallorca, escrigué un petit poema:
“Si jo fos negre, m’estimaria més ser truja de missioner”

Aquell vespre, tard, uns quants de veïnats anaren a desenterrar la truja i la s’endugueren a caseua. Aquell dia mejaren carn.... I bona que la trobaren.

ELS CATECUMENATS

A totes les Missions del Burundi, a Nyabiraba també, hi havia **els Catecumenats**. Funcionaven tots els dies de la setmana. El dijous era el dia dels adults, o sia, totes les persones, homes i dones que encara no eren cristians, vol dir no haver rebut el Baptisme, en haver acomplit, més o manco, els 14 anys, que volien esser cristians, havien d'assistir un dia cada setmana, el dijous, a Catequesi, durant quatre anys. Llavors rebien el Baptisme el vespre, o capvespre de Pasqua. A les nostres Missions, com Nyabiraba i Gitongo, i quasibé a totes les del **Kirimiro** (regió central del País) on la majoria ja eren "cristians", en un dia a la setmana, el dijous, n'hi havia prou per atendre a tots els que encara no eren cristians. A les Missions de les "voreres", un dia no era suficient. Eren tants...

Bé, els dijous venien els adults, i els altres dies venien els nins i nines cristians que no tenien lloc a les Escoles, que eren de l'Estat. A la regió del **Bututsi**, tirant cap al Sud, on la majoria de la població era tutsi, hi havia Escoles gairebé per a tots els al.lots, però al **Kirimiro**, les Escoles tan sols

eren suficients per a més o menys un vint per cent dels al.lots en edat escolar. Endemés, molts de hutu no tenien cap gana d'enviar els seus nins a l'Escola. Deien, després dels **esdeveniments del 72**, que enviar un nin hutu a Escola era preparar-li els certificat de “**condemnat a mort**” per a quan seria adult. Hi havia poques Escoles i no s'omplien. Per tant, els nins i nines que assistien als Catecumenats eren molts, tants que els havíem de distribuir en dos grups: els dilluns i dimecres, venien uns grups; els dimarts i divendres, els altres.

Havien d'assistir als Catecumenats durant 6 anys. Quan anaven a tercer, podien fer la **Primera Comunió**, i en haver acabat els 6 cursos, el **kuraganira** (Comunió solemne i Confirmació). Els dos dies que venien rebien el que dèiem **Education de basse** (aprenien la “doctrina” i quatre nocions de llegir i escriure, fer comptes, i un poc de geografia...

Per a poder rebre aquests sacraments, els pares havien de tenir la **dîme** al dia. A més, els al.lots no podien examinar-se al mes de juny si la **dîme** dels pares no estava al dia. Era la “pastoral” implantada pels Pares Blancs, homes de seny i experiència, i nosaltres, pobres missioners de cinc anys, no ens atrevíem a canviar-la. Els francs que entraven per la **dîme** eren utilitzats per a pagar els **Catequistes** cada mes.

Convé aquí explicar un poc com teníem montada l'**economia parroquial**, vàlida per a tots, també per a nosaltres, “missioners rics” perquè Mallorca era generosa.

Cada Missió tenia el seu **butge** (pressupost diríem): Tant d'entrades: **la dîme**, i tant per sortides: **paga dels Catequistes i una quantitat per l'Economat** (despeses de cuina, gasoil pel motor d'electricitat i neteja de la casa i església) Si el pressupost no quadrava... L'Economat de l'Archidiòcesi afegia. Si passava, la Parròquia entregava una quantitat estipulada cada any a l'Economat diocesà. Per exemple, Nyabiraba rebia de l'Economat. Gitongo, que eren molt “piadosos” entregava a l'Economat.

Els doblers que rebíem de Mallorca eren per a coses extraordinàries: construcció d'unes escoles a Sucursals o una esglésieta nova, i per la compra de cotxes i el seu manteniment, però si fèiem viatges per a la Cooperativa, aquesta pagava la benzina.

Un tema que discutírem moltes vegades i no arribàrem mai a un acord efectiu: Els viatges que nosaltres, tot plegats o qualcú pel seu gust feia, qui pagava la benzina.....

Pel que fa als escolars, els nins i nines que anaven a les Escoles cada dia, de dilluns a dissabte, rebien instrucció religiosa ja que qualche “catequista diplomata” o qualche **mweneterezia** (monja nativa) anava una o dues hores a la setmana a donar classe de religió. Feien la Primera Comunió i el **kuraganira** amb els altres, si volien i els seues pares havien pagat la dîme. De la **dîme** ningú s’escapava....

ELS CATEQUISTES

Els Catequistes, sobretot a les Sucursals, eren les “persones importants” de les Parròquies. Donaven les “classes” de l’Educació de base, i la “doctrina” als adults, el dijous. Animaven les Celebracions, amb els seus càntics, per això tenien molta fermesa, i a les Sucursals, el Catequista major, responsable, presidia la Celebració els diumenges i donava la Comunió, quan no hi havia el “Pare”, la qual cosa solia passar, al manco, tres diumenges cada mes. Presidien endemés les reunions de “colina”, una Pastoral que havia ideada en Miquel P. i que s’havia anat estenent quasi per tot. Un dia a la setmana, normalment el diumenge, els cristians es reunien per cada colina, o diverses colines ho feien a l’edifici esglésial, ja que els **comisaris** veien amb mal ull les reunions. Sempre temien que **es feia política...**N’hi havia de vells i de joves i, ja que s’havia de donar l’Educació de Base, convenia cercar per catequistes a joves i al.lotes que tenguessin “estudis no acabats”. Si un tenia **diploma** solia trobar “enxufes” en les coses de l’Estat.

Això tenia un problema: a vegades, per no dir sovint, hi havia catequistes de usos i costums no del tot “cristians”. Hi havia una Escola de Catequistes, a **Mutumba**, més enllà de Bujumbura, de la qual sortien **catequistes diplomats**. Cada Missió procurava tenir-ne dos o tres de “diplomats”, que eren els directors dels Catecumenats. Era un risc...

Els catequistes “diplomats” sabien més i n’hi havia qualcún que es feia el “xulo”: no tots, ni havia que feien molt bona feina. El risc estava principalment en que desiera en sortia qualcún que feia “valer” el seu diploma per a col·locar-se a un “lloc de feina” públic, més ben remunerat i et deixava els “Catecumenats” plantats, sense direcció.

La problemàtica que ens creaven els “catequistes”, quasi tots, era la qüestió dels **prèstecs**. Quan començàvem els Curs ens venien a demanar una quantitat important de “francs perquè tenien que fer la casa nova o comprar-se una bicicleta, o... “equis”. Anirien tornat aquesta quantitat un poc cada mes, en cobrar... En certa manera ens “hipotecàvem”. Si pel que fos, i no era infreqüent, n’havíem d’acomiarar alguns, sempre quedava una “quantitat” de francs que encara no havien tornat. Hi havia qui enllaçava un préstec amb un altre.

Un dia, vingué la monja mweneterezia, que tenia cura dels Catecumenats, a dir-me: “Hi ha una catequista que hauria de deixar de fer feina... “ - Perquè, li vaig preguntar. “Està embarassada i no és del seu marit, que fa anys que no hi és...és a Rwanda”

Era un greu problema per a la pobra catequista: quasi “viuda” o abandonada i ara sense feina ni paga...

Vaig decidir: “Mira, que deixi la feina, però cada mes rebrà la paga...Tú, cobreix les seues hores...” I en quant al “marit” si torna i s’enfada amb ella li dirè: “Poc home, no maltractis la teua dona, agreiex mestost, el fruit que un altre ha sembrat al teu camp, que tenies abandonat...”

Amb un catequista que era, endemés, el responsable d’una petita Sucursal tinguérem un problema greu i que va dur molta coa: Nomia **Toni Majombora**.

Vingué el **Mushingantahe** major de la Parròquia i em va dir: “Aquest Majombora és un bon “tord”, diríem en mallorquí, és catequista i és un adúlter dels bons. Ell ho nega, però jo tenc la “prova” clara i efectiva: hem trobat el seu **ikoti** (jac o “americana”) a casa de na Matilde. Hi va i forniquen quan el marit és a fer feina a fora”.... Hem de fer-li **Judici....**”

El diumenge anàrem a **Mazita**, petita Sucursal on en Majombora era el responsable i cada setmana presidia la celebració... Després de la Missa, davant tothom, montàrem la **Urubanza** (judici). El mushingantahe, **Luka**, començà proclamant l'acusació: “En Toni Majombora és un adúlter empedernit... No pot ser per tant catequista i manco “responsable” d'una Comunitat...”

En Majombora ho negava, dient que eren falses acusacions aixecades contra ell, per enveja...

“Com ho negues...? Aquí tenim el teu **ikoti**, que deixares a ca Na Matilde, quan partires a l'escapada perquè no t'hi aglapessin... o no és teu aquest **ikoti**...?”

Es posaren a discutir uns i altres: “aquesta és meua, aquesta és teua”, uns a favor d'en Majombora... la majoria en contra.... Els barundi quan es posen de judici tenen moltes paraules i no acaben mai. El Judici s'allargava... s'havia ennuvolat i la pluja amenaçava.... Havíem de tornar a peu a la Parròquia... Vaig agafar en Luka i li vaig dir: “Acabem aviat, abans que no plogui. La cosa està clara... Pronuciem la **sentència**...” - Això toca al “Pare”, em digué el polissó Luka.

Toni Majombora, a partir d'avui ja no ets més catequista.

El dissabte, en Majombora vingué a la Parròquia a protestar. Necessitava la paga, el seu nom havia estat malmenat...

“Toni, li vaig dir, férem un **Urubanza** davant tothom i donàrem la sentència...” No s'en anava, seguia cridant i protestant fins a arribar als insults... Jo, cansat, em vaig retirar dins la Casa. Va seguir cridant. Molta gent ho va sentir. Hi havia comentaris de tot color... En el fons del cor em dolia tot allò. Si no hagués estat per la presidència d'altres, que no vull dir, no hagués fet aquell judici ni acomiadat aquell catequista, però....

El mateix dissabte, entrada de fosca, vaig partir amb la moto, una **Sanglas Grossa**, cap a **Mutaho**, per a celebrar l'Eucaristia amb les Germanes mallorquines, que allà vivien i atenien el Dispensari de Mutaho. A un revolt del camí, em vaig aficar per dins uns clots de la carretera, omplerts de terra, per a aplanar-la. La roda devantera de la moto va relliscar i vaig tombar a terra. El primer que vaig fer, instintivament, fou mirar si les ulleres i el rellotge s'haguessin trencat. Bona sort, estaven sencers, però quan vaig voler aixecar-me el braç esquerre no en volia i em feia molt mal. Em vaig girar i recolzant-me amb el braç dret em vaig posar dret. Caminant vaig arribar a ca les Monges. M'havia d'aguantar el braç esquerre.

La monja enfermera em va examinar: “No és res, només tens la clavícula trencada i fora de lloc...” Amb un dolor que en féu veure els estels la posar a lloc i subjectar amb un “tenso-plast”. Això ho hauràs de dur així uns quaranta dies....

Quan el diumenge, al matí, me veren amb el braç embenat, tot eren exclamacions i preguntes.... Un seminarista natiu, que passava les vacances a **Gitongo**, em digué: “Si tú fossis com nosaltres pensaries que aquesta caiguda amb la moto és a causa de les malediccions que ahir et va llançar aquell catequista..... “

Setmanes després, vingué a veure-nos en Miquel P. i me va dir que no ho havíem fet gens bé llevant en Majombora de Catequista: “Era un bon al.lot” –me digué. Li vaig contestar: “Tu ho has dit, Miquel, **era...!**”

Llavors en Miquel em contà que ell l’apreciava molt ja que era un dels que ell havia salvat de la mort **el 72**. El vaig treure de dins les mateixes mans dels soldats....

“Això passa, Miquel, no podem estimar-los “especialment”: un dia ens deceben i ens dol. Penses que a mi no em dolgué haver-lo d’acomiarar...?”

.....

L’afèr Majombora no acabà així encara.... El seminarista m’avia parlat de malediccions....

Mesos després, vaig rebre una carta oficial. Me citaven al Jutjat de Treball de **Gitega**, Capital de Província i Archidiócesi. **Assumpte:** Treballador Antoni Majombora. “Batua el món...!” –vaig exclamar i què cercarà ara...? Me citaven pel dimecres a les 9 del matí.

Hi vaig anar totsol. Quan vaig arribar passaven d’un quart les 9. En Majombora, acompanyat de dos més ja hi era: **Bwakeye neza**. (Bon dia)... No em respongueren. Entràrem junts i ens feren seure, jo a un costat i ells a l’altre d’una taula, plena de papers. No em miraven de cara....

Al cap d’uns minuts comparegué el funcionari-instructor o jutge del cas,(no ho vaig arribar a saber) i em preguntà: “**Vous ets monsieur J.Perelo, Curé de Gitongo...?** Parli en kirundi cridà en Majombora, que ell el sap” **None rero, uri patri-mukuru w’iparwasi wa**

Gitongo?”... - “Ndi umupatri kandi mpora nkora mw’iparwasi wa Gitongo” (tot això vol dir, ets el capellà de la parròquia de Gitongo Sí, som “pare” i solc treballar a la Parròquia de Gitongo).

Vaig afegir que no havia pronunciat bé el meu nom: Perelló, no Perelo... Volia aparentar que anava tranquil...

Bé, me va demanar si el Toni Majombora treballava a la Parròquia de Gitongo i si l’havíem acomiadat de feina i de sou per mor d’unes acusacions falses...

Jo, sense perdre la calma, vaig dir que el tal Majombora no era un treballador ni cobrava cap “sou”.... Era un **catequista...** Un catequista ensenya les veritats de la Doctrina Cristiana i ha de destacar més pel seu exemple i bona conducta que pels seus coneixements.... La Comunitat Cristiana escolleix els catequistes i dóna una dîme a la Parròquia perquè els poguem gratificar.... La Comunitat Cristiana, en públic, va jutjar que en Majombora no era de bons costums per esser catequista.... I per això l’alliberarem del càrreg... Vaig dir més coses, raonades totes....

Quan vaig acabar de parlar, l’instructor donà una mirada enutjosa al pobre Toni i li va dir: **“Sr. Majombora, què vens a cercar per aquí...?”**

Ens acomiadà i quan sortíem, en Toni Majombora cridà fort: “Ja ho va dir el Bon Jesús, feis el que vos diguen, però no faceu els que ells fan...”

Així acabà “l’afer Majombora”. A mi em deixà un regust de mel agre dins el cor.

ES PARDAL ;

Els anys que vaig passar a Burundi no me vaig alliberar mai del mallorquí i de les seues expressions. “**Es pardal...;**” és una expressió molt mallorquina i la dèim sovint, davant una cosa que surt torta o davant una “sorpresa”, o davant l’inesperat, tan si ve bé o malament...

Jo la deia molt sovint i a qualsevol lloc, dins la classe de kirundi, a Cal Bisbe, dins el “lloc comú”, dins l’església, dins el cotxe, anant de viatge, anant a peu, tant si tenia mallorquins al davant, com davant italians o francesos, o enrevoltat de burundi, tan si eren hutu com tutsi.

Quan el Pare Neijs ens mostrava les varietats del kirundi **es pardal;** qui podrà entendre això...? Quan els italians ens parlaven de les seues

glòries...**es pardal** ; que són de presuntuosos. Devant les monges negres i blanques.... **es pardal**; quínes pomes...;

Més d'un cop, quan estava damunt l'altar abans de dir el **Dusabe...**(preguem) em sortia **es pardal**; perquè el micro m'havia caigut o l'escolà no m'obria bé el llibre, o quan sentia l'odor que feien els negres que es removia quan s'acostaven a combregar... Una vegada, era a Sucursal, i confesava les dones, assegut a una cadira baix del Presbiteri i una que duia, com quasi totes, el minyó a l'esquena s'acostà i mentre es confesava abaixà el ninet i aquest li amollà la "merdeta" damunt l'escaló del Presbiteri... Aquí em sortí un **es pardal**; com unes cases... Wavuze iki, patri (què has dit, pare?) em demanà, espantada no sé si per les meues paraules o pel "regalet" del seu nin.... **Ntaco, mugenzi, bandanya** (no res, dona, continua...).

Quan fèiem "parxe", cosa freqüent. o quan plovia i relliscàvem i quedàvem enmerdats dins el fang de la carretera... un bon **es pardal**; donava uns ànims, que Déu n'hi do.

Quan havíem fet "viatge" a Bujumbura, aposta, per anar a cercar una cosa necessària, i a la botiga "el moro" ens deia: "no en tenim, s'ha acabat..." no podia mancar un bon **es pardal** ;. (En l'anar a Bujumbura, viatge prou llarg i enutjós, arribarem a la següent "filosofia": No s'ha de fer cap viatge a la Capital a no ser per a fer deu o dotze feines... Així valdrà la pena, perquè al manco cinc les podràs fer...) Quantes vegades vaig dir aquestes paraules tan mallorquines anant i comprant per Bujumbura....;

Es veu que ho devia dir tan sovint-sovint que record que, un dia, una catequista me va dir: "M'agrada quan dius aquesta paraula de la teua llengua...m'agrada tant...;" - Per què, li vaig preguntar.... "Perquè sembla com si éstasis enfadat quan no hi estàs..." Yampaye inka" Això és kirundi, digué ella. "Idò ve a ser com el mateix..." **Yampaye inka** vol dir literalment: "m'ha donat una vaca" i és l'expressió que diuem els barundi davant les sorpreses agradables. Quan la sorpresa no és tan agradable diuen **Yampaye isuka** (vol dir: m'ha donat una aixada). El Rei donava vaques com a obsequi, aixades, per a fer feina.

Però, el més famós que em passà amb el **es pardal**; fou quan a l'estiu vingueren dos seminaristes a fer "l'estage" a la Parròquia. Venien durant les vacances, ens ajudaven a les feines "fines", donar una xarxa als catequistes, ajudar al kerani a organitzar les fitxes... fer qualque homília... i la Parròquia els mantenia...

Un dia, mentre dinàvem, en Manuel, el seminarista em va demanar: “Hi ha una paraula que deis sovint, és de la vostra llengua, no?” - Quina ¿ (a taula hi havia una al.lota, catequista diplomada que havia vingut a donar un “curset” als catequistes) Quína...? En Manuel va riure: em sembla si diu com “pardal”... Pardal ets tu, li vaig dir jo. A ne què vé aquesta pregunta...? “És que la deis moltes vegades...”

Li vaig respondre: “vol dir **inyoni** (aucellet)”

- No, no és una paraula tan innocent, ¿ què vol dir ¿

Seràs pardal, per què m’ho demanes si no acceptes la resposta que et don. Vol dir **inyoni**.

Va insistir demanant, no li pareixia que ho digués tant si només volia dir “aucellet”. “Vé a esser com quan en kirundi deis **yampaye isuka...**”

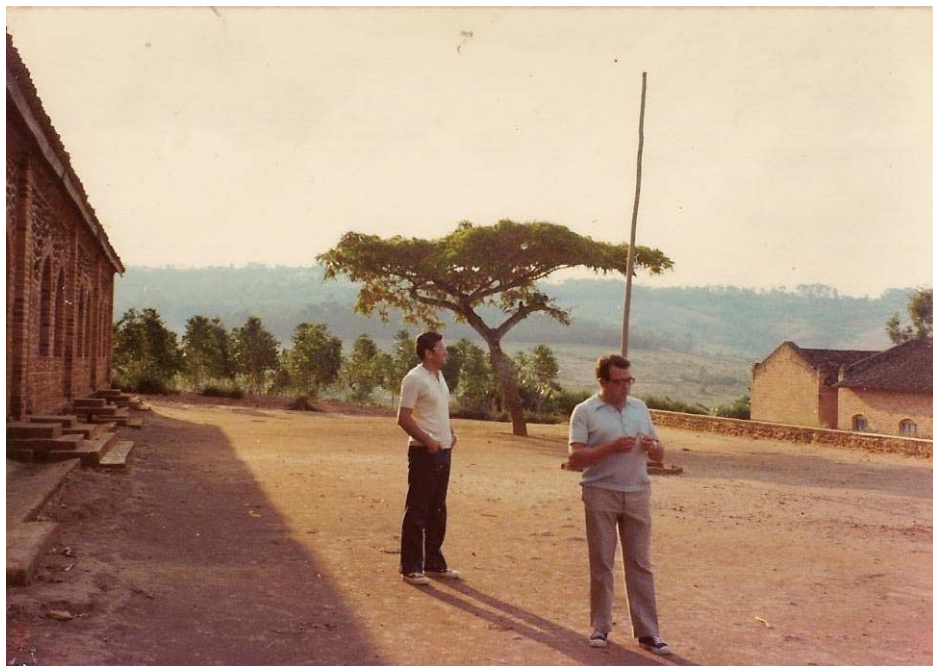
- **No, no em voleu respondre clar.**

Tant va insistir que a la fi li vaig dir: “**es pardal** vol dir **imboro...**”

Pare, me digué, no teniu vergonya, dir aquesta paraula en presència d’una al.lota.... Ningú va dir res més. Ens aixecàrem de taula.

Pardal ets, demanar tant (Així n’aprendràs de no ser tan curios)

Imboro en kirundi vol dir el “membre viril”

EL GRAN CAPITÀ

El **Capità** era en Jaume A. (cal dir aquí que entre tots els missioners que Mallorca envià a Burundi al llarg de més de trenta anys el nom de Jaume ha estat el més freqüent. Fins a vuit, crec que foren els qui hi passaren. Altres noms, com Miquel, Joan, Pere, Tomeu, també es repetiren, però només s'han doblat)

Ja li deien **Capità**, pot ser per la seua afició als vaixells, al Seminari. A Burundi, tothom, mallorquins, espanyols, italians i, inclús, belgues... el coneixien per **El Capità**. I fou de veres un “capità”, capità de mar i terra. Ningú mai el comandà ni li donà ordres. Ni en Miquel, ni les monges, blanques i negres, el dugueren mai a n'el solc. Sempre va fer el seu camí i no conduïa cotxe.

En Jaume fou un dels primers mallorquins que anaren al Burundi per a cinc anys. Després d'haver acabat la “lloga”, com diríem per Mallorca, va tornar a la nostra “Roqueta” i fou capellà de Son Dureta sempre.

Al 1975, a l'estiu, els mallorquins a Burundi ens trobàvem bastant apurats. Teníem cura de dues Missions, **Gitongo i Nyabiraba**, i ens havíem quedat tres, de vuit que érem al 1974, i endemés i tot, un volia partir. Ho comunicàrem a Mallorca insistintament i semblava que els que volien o esperaven tornar no ho podien fer fins més envant.

Recorregueren a n'en Jaume, el **Capità**, i acceptar venir per un parell d'anys, al manco fins que passàs la penúria.

Ens anunciaren que en Jaume arribaria amb l'Advent, o sia a principis de desembre, abans de Nadal (Com a bon "capità" havia sabut escollir el "bon temps")

N'Alfred i jo anàrem a esperar-lo a la Capital. Vaig dir a l'Alfred: "Un **capità** ha de tenir una bona benvinguda". I tots dos ens "abillàrem" amb corbata i americana per a anar a l'aeroport. Els Pares Blancs que ens veien per "La Pare" (era una Casa d'hospedatge que tenien a Bujumbura oberta a tots els missioners i missioneres), els Pares Blancs idò, ens demanaven tot sorpresos: "Alors, qui part...?"

"Qui part? No , qui vient..? " és l'important. Fa sis mesos que només venim a Bujumbura a acomiadar companys, les dèiem, i avui venim a rebre-ne un, i aquest un és **El Capità**. La majoria, ingènus, no ens entenien. Havia qui pensava si el que venia era el Bisbe...

Sobretot estava intrigat, quan ens veia que fèiem més "planta" que ell en Múgija, un Pare Blanc espanyol que sempre anava ben vestit a la Capital. Era l'Econom General de la Diòcesi de **Bururi**, terra de tutsi, i en Múgija les se donava de cotejar-se amb Ministres i Presidents. Contava que havia anat un cop a veure el President, Micombero, amb un "video" d'un combat de "boxa" per a obtenir la llibertat de moviments del Bisbe de Bururi, que estava refugiat a una Embaixada.... I d'altres de semblants en solia contar..... Però, aquest dia, nosaltres fèiem més "planta" que ell...

En Jaume arribà bé i fou ben arribat, però llavors a n'Alfred li havien fuit les presses d'anar-se'n. Volia beneir el "Presbiteri" nou que feien a **Gitongo**. Seria la seua "pixerada", dit entre nosaltres.

En Jaume estigué dos anys a Gitongo. Organitzà molt bé els Catecumenats i arreglar les "economies" de la Parròquia, que anaven un poc a la "biorxa". Mai les monges mallorquines s'aficaren amb ell, i a les monges natives les dugué a retxa. Arribaren a tenir-li por i li volien fer la traveta. En Jaume solia dir: les monges tenen dues vides, perquè a una Comunitat de monges sempre n'hi ha qualcuna que té "allò" que tenen les dones. Per altra part, en Jaume era el mallorquí que s'havia après millor els "tacos" del kirundi i de tan en quan li escapaven....

A la Sucursal de Migina n'hi passà una: Havia anat a passar la “setmana a sucursal”. Potser renyàs la gent, potser hagués tingut qualche discussió forta... potser li hagués escapat qualche “insult”, que en sabia ferm... El que passà fou que el diumenge dematí havia de dir dues misses. començà la primera, normal, predicà i donà la comunió... Quan havia de fer net i eixugar el calze, es va fixar que dins la “cadenalleta” del vi hi havien posat **cervesa...**”uburozi”, va pensar i reaccionar així: “ tirau això...

quí em vol enmatzinar?” Va donar quatre crits i les hi va dir: **“Estau excomulgats....; Me'n vaig, no hi haurà segona missa...”**. Va recollir les coses i va partir. Mai més tornar a **Migina**.

L'havien volgut enmatzinar amb aquella poca cervesa posada dins la cadenalleta...? Potser... Ningú vingué a demanar clemència...

A Migina, estàrem mesos a tornar-hi.... Els altres. Ell, mai més.

Amb en Jaume passàrem moltes vetllades divertides amb les històries que ens contava de per Son Dureta:

Fets, lios, paraules de metges, enfermeres, celadors... Dels malalts, no contava res mai. Foren famoses les “cures” de la Sarita que, segons ell, anava en freqüència per Son Dureta.

Nota. En el “video” que es pot veure en aquesta pàgina hi ha Burundi 1976: Catarates de **Mpinga** i Parroquia de **Nyabiraba**.